

ANBLADET

Nr 134 ISSN 0280-0993 Okt 2022

Organ för
NORRTÄLJE SLÄKTFORSKARFÖRENING

Detta nummer av Anbladet spänner över ett ovanligt stort tids-
spann.

Vi börjar med år 1442 och en ovanlig och mycket spännande arvsvist berättad av Bo S Lindberg på sid. 6. Att man kunde göra kejsarsnitt efter moderns död för att säkra arvsrätten är det säkert många med mig som inte har känt till.

Mitten av 1800-talet är nästa stopp i tidsresan. Eva Landberg återkommer nu i Anbladet med en berättelse om dalmasar som lämnat sin hembygd för att söka lyckan i Roslagen, sid. 4-5.

Slutligen hamnar vi i 1900-talet och i det torparliv, som var en vanlig försörjning för jordbrukare som inte ägde egen jord. Karin Carlsson berättar på sid. 8 om en torparfamilj.

Till flydda tider återgår min tanke än så gärna...

... skulle man kunna säga med anknytning till Runeberg och hans Fänrik Ståls sägner.

Bilden är nämligen från försommarträffen på Fasterna hembygdsgård den 29 maj, den underbara tid då sommaren står för dörren. Du kan läsa mer om den träffen på sid. 3.

Riksförbundet har hållit årsmöte och om något av det som då avhandlades kan du läsa på sid. 8 i detta nummer.

Trevlig läsning till er alla!

Anbladet utkommer med 3 nummer per år och utges av Norrtälje Släktforskarförening.

Tidningens adress: Box 280,
761 23 Norrtälje.

Hemsida: www.norrtelje-sff.se

Webmaster: Leif Eriksson
webmaster@norrtelje-sff.se

Redaktör och ansvarig utgivare:
Urban Johansson

Tidningen ingår i NSFF:s medlemsavgift, f. n. 200 kr/år.
Bankgiro: 459-5724

Manus och idéer till artiklar kan insändas till tidningen under ovanstående adress. Artiklar och citat ur tidningen får användas efter angivande av källan.

Enstaka exemplar av tidigare nummer kan köpas för 30 kr/st.

I NSFF:s styrelse ingår:

Ordf. Johan Löfstedt
Gråhundsväg, 72, 128 62 Sköndal
Tel: 073-20 91 524

Kassör Bo Ragell
Sandgatan 19, 761 51 Norrtälje
Tel: 0730-894 498

Sekr. Ann-Marie Alfredsson
Grovvägen 25 761 93 Norrtälje
Tel: 070-279 51 30

Klubbmäst. Birgit Söderman
Vegagatan 3D, 761 32 Norrtälje.
Tel: 070-55 280 81

Ledamot Leif Eriksson
Prästgårdsvägen 28, 761 75 Norrtälje. Tel: 073-314 18 95

Hösttid - forskartid!

Ja, så tror jag att många släktforskare med mig ser på hösten. Sommarens jakt på upplevelser, resor, bad och sol går över i ett lugnare tempo. Man planerar sina dagar med arbete och fritid där mer tid också läggs in för forskning i olika arkiv och vid sin dator. Goda minnen har man i alla fall kvar från sommarens upplevelser och kanske också nya planer för en kommande sommar med aktiviteter som man inte hann med i år. Skönt i alla fall att vi till stor del är tillbaka i gamla hjulspår efter den nedtryckande pandemin.

Ett tecken på att ett mer normalläge inträtt är ju att förbundet kunde genomföra fysiska släktforskar dagar i Skövde, även om inte antalet deltagare blev riktigt det man hoppats på. Vi märker ju även i NSFF att folk är litet avvaktande efter alla uppmaningar om att hålla avstånd.

I förra numret av Anbladet hade jag, på styrelsens uppdrag, en förfrågan om vilka som i fortsättningen vill ha sitt Anblad som en pdf-fil. Två stycken anmälde intresse för detta. En överväldigande majoritet alltså vill även fortsättningsvis ha ett pappersexemplar av sin medlemstidning. Och det skall de givetvis få.

Tidningens innehåll bestäms ju till övervägande del av medlemmarnas önskemål. Därför är det viktigt att ni även i fortsättningen skickar in manus och önskemål om vad ni vill läsa om i Anbladet. Titta igenom er dator - kanske ligger det en färdig artikel, som kan lyftas in i bladet!

Till er alla – en tillönskan om en skön och fin höst och vinter!
Urban Johansson

Bra sagt!

Människor kan indelas i två grupper, en som går före och uträttar något och en som kommer efter och kritiserar.

Seneca

Tjugo år av kärlek får en kvinna att se ut som en ruin, men tjugo års äktenskap får henna att likna en offentlig byggnad.

Oscar Wilde

Vad människor i allmänhet kallar ödet är i själva verket deras egna dumheter.

Arthur Schopenhauer

Av alla själens egenskaper är dumheten den som mest bidrager till livets lycksalighet.

Johan Oxenstierna

Försommarträff på Fasterna hembygdsgård

Söndagen den 29 maj, på Mors dag, hade NSFF sin traditionsenliga försommarträff på Fasterna hembygdsgård. Gården ligger vackert belägen i Granby strax utanför Rånäs. Hembygdsgården var ursprungligen en arbetarbostad med lägenheter och bagarstuga åt Rånäs bruks statare, byggd 1876. Den uppfördes av ägaren till Rånäs bruk, Axel Reuterskiöld.

Här finns nu permanenta utställningar på övervåningen med skomakeri, skolsal, kök m.m. Dessutom har föreningen en mycket ambitiös löpande utställningsverksamhet, sommaren 2022 en utställning om kvinnornas plats och ställning i samhället med titeln "Alla dessa kvinnor". En kvardröjande negativ effekt av coronapandemin är nog att NSFF:s utflyktsverksamhet inte samlar så många deltagare som före pandemin. Till Fasterna kom ett 15-tal medlemmar.

Hembygdsföreningens ordförande Rolf Embro tog emot oss tillsammans med Kjell Johansson. Rolf gav först en fin introduktion till föreningens verksamhet och olika adelssläkter som verkat i Rånäs varefter vi fick gå in i hembygdsgården för kaffe med bröd. Där hade vi också tillfälle att ställa kompletterande frågor till Rolfs första anförande.

Rolf Embro ger besökarna huvuddragene i föreningens historia

Föreningen bildades 1983 och från 1998 har den sin verksamhet i Granby då de köpte gården. Familjen Reuterskiöld behöll slottet till 1929 då det köptes av Stockholms stad. Gården inrymmer förutom en fin samlingshall också reception, bibliotek, arkiv, kaffeservering och ett rum för utställningar.

Släkten Oxenstierna kom till Mörby genom fru Märta f. 1456 av Slavekasläkten gift med Bengt Kristiernsson Oxenstierna. Sonen Kristiern Bengtsson tillhörde de adelsmän som halshöggs i Stockholms blodbad 1520. Märta förvaltade godset under sin tid som änka 1499 till 1533.

Gabriel Kristiernsson Oxenstierna, sonson till fru Märta och Gabriels hustru Beata Trolle f. 1516, var de som började bygga upp Mörby till ett större slott. Beata födde 11 barn, vilka alla överlevde till vuxen ålder. Hon blev farmor till så betydande personer som Axel Oxenstierna, rikskansler, Gabriel hans bror, riksdrotts och Gabriel Bengtsson, riksskattemästare. Hon ligger begravd i Fasterna kyrka.

Socknen slogs ihop av Fasta och Esterna socknar, i kyrkligt hänseende 1797 och i administrativt 1889 under namnet Fasterna.

Leif Eriksson och Johan Löfstedt framför en av många fina montrar och skärmar om Mörbys spännande historia. Foto: U.J.

Efter kaffet tilldrog sig samlingar och uppbyggda miljöer ett stort intresse bland deltagarna i denna trevliga utflykt.

För den som vill veta mer om Mörby slott och sevärigheter i Fasterna rekommenderas två skrifter, som hembygdsföreningen säljer; dels *Mörby slott* av Armin Tuulse dels *Bland Fasternas fornlämningar och andra sevärigheter* av hembygdsforskaren Victor Svensk. Av den första får man exempelvis veta att Mörby under 1380-talet synes ha varit sätesgård för Henrik Damerow, en tysk frälseman som invandrade till Sverige tillsammans med kung Albrekt av Mecklenburg.

Ett stort tack till Rolf och Kjell för ett mycket givande besök!

Urban Johansson

Läsvärt

Sveriges Släktforskarförbund:
Släktforskarnas årsbok 2022.

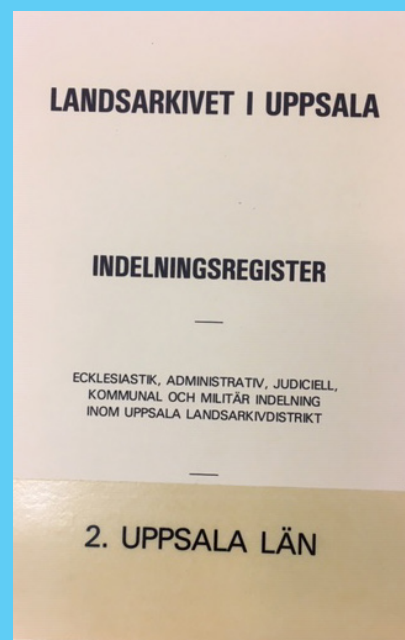
Boken finns att läsa i forskarsalen på Norrtälje stadsarkiv.

Innehåller som vanligt många läsvärda artiklar inom varierande ämnesområden, exempelvis DNA- och emigrantforskning.

Här skall endast en artikel uppmärksammas, den av Michael Lundholm skrivna *Länen, socknarna och släktforskarna*. Artikelns intressant ur den synpunkten att alla som släktforskar måste följa något bra system för att ange en Orts geografiska lokalisering, d.v.s. platsen där olika händelser inträffat för våra anor. Inte minst viktigt är det för våra efterkommare som kanske skall ta upp tråden för varje ana där vi släppt den. Läs den!

Vill också puffa för det värdefulla indelningsregister som Uppsala landsarkiv publicerade för många år sedan för socknarna inom sitt distrikt:

Indelningsregister (för varje län inom distriktet) - ecklesiastik, administrativ, judiciell, kommunal och militär indelning.

Finns också att läsa i forskarsalen - ovärderlig!

Passa också på att bläddra i NSFF:s utbytestidningar när du är i stadsarkivets forskarsal!

Till Norrtälje från Järna med säcken på ryggen

För den som inte har några egna rötter i Norrtälje med omnejd kan det istället vara nöjsamt att forska kring andra, som från den egna hemtrakten sökt sig hit. Tapetseraren Joel Hansson, repslagarson i Norrtälje, har skrivit barndomsminnen från slutet av 1800-talet kring bemärkta personer, handlare och original. Några klädeshandlare väckte mitt intresse, eftersom de kom från Dalarna. Så här började det lilla avsnittet om dem: C Westling, Jernström, Olof Roth var dalmasar. Det berättas att de kom till staden med säcken på ryggen för att utbjuda sina varor. De var klädeshandlare, de tre masarna.

Samtliga kom från Dala-Järna, där levnadsvillkoren på 1860-talet, då de ger sig av, nog lockade till att söka sin utkomst på andra håll. Men Norrtälje kanske inte var det mest självklara målet för en dalmas i jakten på försörjning. Jag kände att jag gärna ville forska lite kring de tre handlarna och deras familjer. Men jag var också nyfiken på om de var ensamma att från Dalarna söka sig till Roslagen. Så var emellertid inte fallet. Förvånansvärt många av bygdens handelsmän visade sig vara från Dalarna.

I två av familjerna var det faktiskt ett brödrapar som etablerade sig med olika sorters handel. Olof och Anders Roth föddes i Nordanaåker, 1828 respektive 1835. De var söner till avskedade vicekorpralen Jonas Olsson Roth och Margareta Andersdotter. Det andra brödraparet var Carl och Erik Johansson, födda 1829 respektive 1836 i Skälö, söner till Mor Johan Olsson och hans andra hustru Ingeborg Svensdotter. Den tredje, Olof Jonsson, född 1841 i Skamhed, var son till Grop Jonas Persson och Sara Olsdotter. Han kom ensam, men gifte sig senare med en syster till bröderna Johansson.

Olof och Anders Roth

Familjen Roth – Olof, Anders, systrarna Stina och Greta samt fadern – flyttar 1862 till Barkargärde utanför Borlänge. I Sätters fögderis handelsberättelser 1865 återfinns Olofs namn under rubriken ”De som utom den ort där de är bosatta, själva eller genom andra kringföra eller annorlunda än å marknad till salu utbjuda varor”. Genom de inköpsresor hans gårdfarihandel kräver har han troligen i Stockholm mött sin blivande fru, Charlotta Persdotter, född 1834 i Vittsjö, Estuna, dotter till torparen Per Jansson

och Magdalena Jansdotter. Charlotta hade flyttat till storstaden 1862 och kommer på hösten 1863 till Barkargärde som Olofs hustru.

När deras första barn, dottern Maria, föds 1864, sker det i Norrtälje. Födelseboken anger att Olof är gårdfarihandlare och att paret hör hemma i Stora Tuna. Nästa barns födelse 1868 sker i Barkargärde, men våren 1872 flyttar de permanent till Norrtälje. Hösten 1873 anmäler Olof till magistraten att han ämnar idka lärftskramhandel. Han har skaffat erforderliga betyg: dels från prosten, som intygar att han ”äger försvarlig kristendoms-kunskap och är oförhindrad att begagna Herrens heliga nattvard samt till frejden åtnjuter medborgerligt förtroende”, dels från rådmannen, som intygar att han ”råder över sig själv och sin egendom”.

Till en början hyr Olof lokal i Mattias Lovéns gård på Tullportsgatan, men 1875 köper han den östra hälften av det som nu är Poraths gård invid Stora Torget, där familjen både bor och har sin butik. Säljare är en handelsman från södra Dalarna. I tio år utövar han här sin lärftskramhandel, men säljer sedan fastigheten och familjen flyttar ut till Kvisthamra. Olof står, vid 58 års ålder, som f d handlare, och sannolikt är det knapert med pengar, för efter ett år anhåller hustrun Charlotta till magistraten om att få utöva hembagerirörelse. Här lär sig familjens svarta får, sonen David, till bageriarbetare, men gör tidvis paus i yrket då han sitter i fängelse på olika platser i Sverige för stöld. År 1913 hamnar han på Uppsala hospital för sinnessjuka, där han dör året därpå, men då har Olof själv varit död i sex år. Han dog 1908, 80 år gammal.

Olof och Charlotta Roth, omkr. 1890

Brodern Anders, som flyttat till Norrtälje redan 1866, är handelsbiträde och bor hos Erik Johanssons familj, där Erik själv dött året innan. År 1874 är Anders redo att bli sin egen, och etablerar sig som skeppshandlare i Gräddö på Rådmansö. Roths skeppshandel ligger precis invid ångbåtsbryggan och här får han så småningom hjälp i affären av sin brorsdotter, Olofs äldsta barn Maria. Hon kommer sedan att fortsätta i handelsyrket på olika orter. Efter knappa tjugo år avslutar Anders sitt aktiva yrkesliv och dör 1905, 70 år gammal och unkarl. Bouppteckningen efter honom är synnerligen kort, eftersom hans lösegendom är obetydlig, men tillgångarna i reda pengar desto större - dödsboets behållning om ca 18 000 kronor motsvarar med dagens konsumentprisindex drygt en miljon kronor.

Carl och Erik Johansson Westling

Nästa brödrapar, Carl och Erik, flyttar båda först till Malung i samband med att de gifter sig med varsin Malungsflicka – Carl med Ås Kerstin Persdotter i Äggen och Erik med Ån Anna Andersdotter i Sillerö. Trots att Erik är sex år yngre än Carl är det han som ligger ett år före sin bror, både till Malung och sedan till Roslagen. När Erik 1862 kommer till Norrtälje tar han namnet Westling, och betecknas som arbetskarl. Ändå lyckas han året därpå köpa en stor fastighet vid Stora Torget - innehållande tio rum, tre kök, en större och en mindre salubod med kontor, samt magasin, bagarstuga och uthus - och här etablerar han sig som handlare, troligen matvaru- och diversehandel. Han har anhållit hos magistraten om tillstånd att med burskapsrätt idka handel, och lämnar ett intyg på att han genomgått en mindre kurs vid Handelsinstitutet i Stockholm, där det bland annat framgår att han kan ”räkna quatuor Species”, dvs de fyra räknesätten. I februari 1864 får Erik avlägga den ed som gör honom till borgare i staden.

Brodern Carl anländer, även han nu med namnet Westling, till Norrtälje våren 1864, efter att först med familjen vistats på Vätö. Officiellt flyttade de inte dit förrän november 1863, men en son lyckas ändå bli född där redan i maj 1862. Carl skrivs som handlare strax efter inflyttningen till Norrtälje, efter att ha titulerats gårdfarihandlare innan. Brödernas gemensamma tid i staden blir dock inte lång, för i februari 1865 dör Erik av lungshot, 28 år

gammal, med två små barn. Änkan Anna gifter efter tre år om sig med bagargesäl- len - senare rådmannen - August Lund- blad, som då har bageri, konditori och speceriaffär i fastigheten vid Stora Torget, som Anna ärvde.

År 1872 köper även Carl ett hus vid Stora Torget, en stor grannfastighet till den Erik ägde. Här blomstrar nu Carls klädeshan- del, och 1893 har han en beskattningsbar inkomst på 6 000 kronor, lika mycket som häradshövdingen och stadens läkare. En vanlig arbetarinkomst ligger runt 50 kronor. Men det fanns förstås också tunga perioder i Carls liv. Hans mor Ingeborg, som flyttat ner från Järna 1867 efter att ha varit änka i drygt sex år, dör 1885 - så även Carls yngste son, 15 år gammal, av epilepsi och näst yngste sonen, 17 år, av lungdot.

Efter tjugo år som klädeshandlare drar sig Carl tillbaka, köper gården Hvilan vid Faktorigatan, och överläter föreståndar- sysslan på äldste sonen, den Vätöfödde. Efter några år säljer han även affärshuset till sonen och år 1900 slutar Carl sina dagar, 70 år gammal. Boets behåll- ning uppgår till drygt 73 000 kronor, en summa motsvarande drygt fyra miljoner kronor med dagens konsumentprisindex. Sonen, som uppenbarligen inte ärvt sin fars affärshuvud, går i konkurs 1913, och affärsfastigheten säljs på auktion.

Olof Jonsson Jernström

Carls yngsta syster Lisa, född 1842, flyttade från Järna till Norrtälje 1863 för att bli piga i brodern Eriks familj. Efter Eriks död blir hon istället piga hos Carl. Hon gifter sig senare med den tredje klädeshandlaren, Olof Jonsson. Han har 1862 flyttat till Möklinta norr om Sala, som dräng åt bonden Lars Jerndal, också han utflyttad från Järna. Nu tar även Olof ett namn som syftar på hemorten - Jern- ström.

Lisa och Olof gifter sig 1871 och i vigsel- boken står Olof som urmakargesäll. Något spår av en fortsatt karriär i den riktningen syns inte, för när första barnet föds året därpå benämns Olof gårdfarihandlare. Sannolikt blir han klädeshandlare i staden två år senare, då han börjar annonsera i dagspressen. Han gör inte riktigt lika goda affärer som Carl Westling, med sina 6 000 kronor i inkomst 1893 - för Olofs del är beloppet 900 kronor. Även hans rörelse ligger vid Stora Torget, från 1880 i en hyrd lokal i rådhusets fastighet. Olof begär sig själv i konkurs 1902 - anled-

ningen är den stora konkurrensen - men efter fastställt ackord kan han fortsätta i sin butik. Verksamheten upphör 1908, två år senare dör frun Lisa och Olof flyttar då på ålderns höst även han till Kvisthamra, där han dör 1920, 78 år gammal. Bland tillgångarna i bouppteckningen noteras ”div. urmakeriverktyg 4 kr”, så kanske blev det trots allt någon extrainkomst av de kunskaper han förvärvat i yngre år?

Vad stod då om våra klädeshandlare i Joels barndomsminnen? Om Carl bland annat detta: Westling var initiativtagaren till byggandet av den Himmelska ladan [Missionsföreningens stora missionshus]. Han var rätt så originell på sitt dalska sätt. Westling står innanför disken klädd i gam- meldags mössa och lång rock. En lantbo kommer till Westling för att köpa ett par byxor men finner dem inte till belåtenhet, varken med pris eller kvalitet. Han har förut varit inne hos Olof Roth och sett på byxor. Westling är misstänksam och tror att han ska gå till Roth och köpa dem och utbrister: ”Så slute´ va´ att Rotholle har bättre byxor än jag!”

Till sist anekdoten om Jernström: Jern- ström, en from och snäll människa, föreföll något barnslig. Staden besöktes rätt så ofta av positivhalare, däribland en med en bjässe till björn som vi pojkar hade ett stort nöje att följa från gård till gård för att se björnens uppträdande med danser och konster. Vid gästgivargården bjöd gästerna denne på den ena flaskan öl efter den andra, sittande på bakbenen hållande flaskan mellan ramarna och drack. Det tycktes smaka den rätt så bra. Så skulle dansen börja. En rätt så grov kraftig stör lades bakom björnens nacke och hölls med ramarna, en på vardera ändan av stören, men den släppte med den ena ramen, stängen snurrade runt och träf- fade Jernström på munnen. Dagen därpå kommer han in till fru Carlstedt med ett väl emballerat huvud. Förskräckt frågar hon: ”Vad i all världen har Jernström gjort sig?” ”Jag har fått en bula.” ”Hur har det gått till?” ”Björn”.

Eva Landberg

Bröderna Roths gemensamma grav- sten på Norrtälje kyrkogård.

Ahlgrensson i säkra händer

I nr 132 av Anbladet skrev underteck- nad en artikel om dekorationsmålaren Fritz Ahlgrensson och hans versifierade hyllningar till frökan Augusta Stenbom på Lilla Fursund.

Nu kan jag meddela att handlingarna finns ordnade och förtecknade på Norrtälje stadsarkiv och således möjliga att begäras fram till forskarsalen av alla vill titta mer på Ahlgrenssons målningar och texter.

Jag har också funnit ytterligare en pussel- bit om Fritz verksamhet i Furusundskän- naren Ester Grönblads bok *Furusund - ett skärgårdshemman* på sid. 91.

Där skriver hon att Christian Hammer som köpte in Furusund och byggde upp orten till ett fashionabelt saltsjöbad också byggde en teaterbyggnad i Stockholm, som stod färdig 1867, den ”Hammerska ladan”. Året efter tillbyggdes den för att rymma 1000 personer. De nya dekoratio- nerna ”utfördes av den kända dekorations- målaren Fritz Ahlgrensson.”

Åsa Thunberg t.v. tar emot handlingarna av Kristina Söderman från Yxlan.

Urban Johansson

! Utskicken via mail ökar

Du som vet med dig att du inte lämnat din e-postadress till föreningen, var snäll och gör det så snart som möjligt. Detta gäller också om du bytt e-post- adress och glömt att meddela föreningen.

Om e-postadressen är fel så studsar meddelandet tillbaka till avsändaren, vilket ju är synd!

En arvstvíst 1442

I februari 1422 avgjordes en arvstvíst mellan Matts Körning och hans svågrar Finvid Jönsson och Ulf Staffansson. Finvid, Ulf Staffanssons hustru Birgitta Jönsdotter och Matts Körnings hustru Ragnhild Jönsdotter var barn till Jöns Olofsson av Stenstaätten från Stensta i Karlskyrka församling, nuvarande Söderby-Karl.

Matts Körning var född år 1400 och hade 1421 gift sig med Ragnhild Jönsdotter. Hon blev snart havande men dog under förlossningen innan barnet var fött. Protokollet från distingen redogör för den dramatiska händelsen:

1422 februari distingen i Uppsala

Riddarna Knut Uddsson, Nils Bosson, Karl Bonde, lagman i Västmanland, och Nils Mattsson, underlagman i Uppland, dömer i närvaro av hela domkapitlet och ett stort antal riddare och svenner i en arvstvíst mellan Finvid Jönsson och Ulf Staffansson å ena sidan och Matts Körning å den andra. Då Matts Körnings hustru Ragnhild dog var hon havande och mannen lät därför skära upp hennes kropp och då barnet var levande yrkade han på arvsrätt efter barnet. Denna rätt bestreds av de båda andra, vilka sa att barnet dött i moderlivet.

På domkapitlets uppdrag hade herr Simon, kyrkoherde i Husby i Lyhundra härad, rannsakat om detta och förklarade nu under ed att barnet inte varit vid liv. Talas om ett lagmansting och ett brev av Hans Kröpelin och Olof Gris och om att Matts Körning bekänt att hustrun avlidit "innan mannen kom i gården som skulle uppskära henne". På grundval härav tilldöms Finvid Jönsson och Ulf Staffanssons arvsrätten.

Utfärdarna beseglar tillsammans med domkapitlet, Karl Larsson, Gregers Magnusson, Erik Nilsson, Knut Eskilsson, Isak Isaksson, Arend "Pinno", Lydeke van Bergen, Erik Ingemarsson, Harald Olofsson, Erik Jonsson, Sven Turesson, Nils Krok och Erik Karlsson, vilka närvarade. (Riksarkivet, digitala forskarsalen. Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev. SDHK-nr: 19796, 20002 och 20003).

Distinget eller disatinget kallades det alla svears ting, som ursprungligen stod i sammanhang med den gamla förkristna offerfesten disablot i Gamla Uppsala i slutet

av februari eller i mars då även marknad hölls. Numera är distinget en helt och hållet kommersiell marknad som hålls på Vaksala torg i Uppsala.

Vem mannen var som skulle "uppskära" henne är okänt, men det kan ha varit en bardskärare eller barberare. För att man ska kunna rädda barnet om modern dör under förlossningen måste operationen göras inom fyra–fem minuter. I det här fallet gjordes ingreppet för sent, men det var å andra sidan på den tiden svårt att avgöra exakt när en människa dog.

Margareta Porse och

Bo Jonsson Grip

Matts Körning kände förmodligen till händelserna i samband med Margareta Porses död den 26 september 1360 på Kalmar slott där maken Bo Jonsson var kung Magnus Erikssons marsk och befälhavare. Hon var då gravid för första gången och tiden för förlossningen var nära när hon dog.

Det är oklart vem som gjorde operationen men hon förlöstes genom ett kejsarsnitt för att barnet skulle döpas. Att göra ett kejsarsnitt på en död kvinna hade stöd i romersk rätt redan i "lex regia" som tillskrivits Numa Pompilius 700 år före Kristus. Lagen förbjöd att en oförlöst kvinna begravdes innan barnet skurits ut ur moderlivet. Den katolska kyrkan fastställde sedan den lagen i flera synoder. Den store auktoriteten Tomas ab Aquino inskräppte betydelsen av dopet i Summa Theologiae; utan dopet skulle barnet för evigt vara utestängd från saligheten.

Den nyfödde gossen i Kalmar döptes och fick namnet Jon, men dog kort därefter. Genom att han levat, om så än bara några minuter efter moderns död, ärvde han henne och när han dog ärvde Bo Jonsson sonens nyförvärvda stora landområden. Margaretas syskon hävdade inför domstol bättre rätt till arvet, men ett flertal namngivna personer på Kalmar slott vittnade i ett intyg om att sonen verkligen levat. I en skiljedom 15 mars 1361 tillerkände kung Magnus Bo Jonsson arvet. (SDHK-nr: 7935).

Kejsarsnitt på döende eller döda kvinnor förekom mest bland de högre samhällsklasserna, som hade mest att förlora om ingen rättmätig arvinge föddes. Både Matts Körning och Bo Jonsson Grip

verkar för en nutida betraktare mera ha intresserat sig för att tillförsäkra sig ett arv än att ha handlat av omsorg om barnens salighet. Matts Körning gick således miste om arvet från Stensta. Han gifte sedan om sig två gånger och blev häradshövding i Öknebo. Bo Jonsson Grip blev senare Sveriges absolut rikaste man och ägde när han dog 1386 över 1500 gårdar.

Han byggde också ett antal slott, bland annat Gripsholm. Händelsen har fortsatt att intressera forskare ända in i våra dagar. (Engström, Sten: Bo Jonsson. Del I till 1375, Akademisk avhandling Uppsala 1935 ss 33–37.)

Om en hustru dog under förlossningen utan att efterlämna något barn skulle hennes hemgift återgå till hennes far eller syskon. Det måste därför ha varit frestande för maken att låta skära upp henne för att om möjligt få ut ett levande barn som kunde ärva modern. Det var säkerligen inte socialt acceptabelt att göra det av ekonomiska skäl, därför kunde omsorgen om barnets själ, för att döpa barnet, vara ett lämpligt svepskäl.

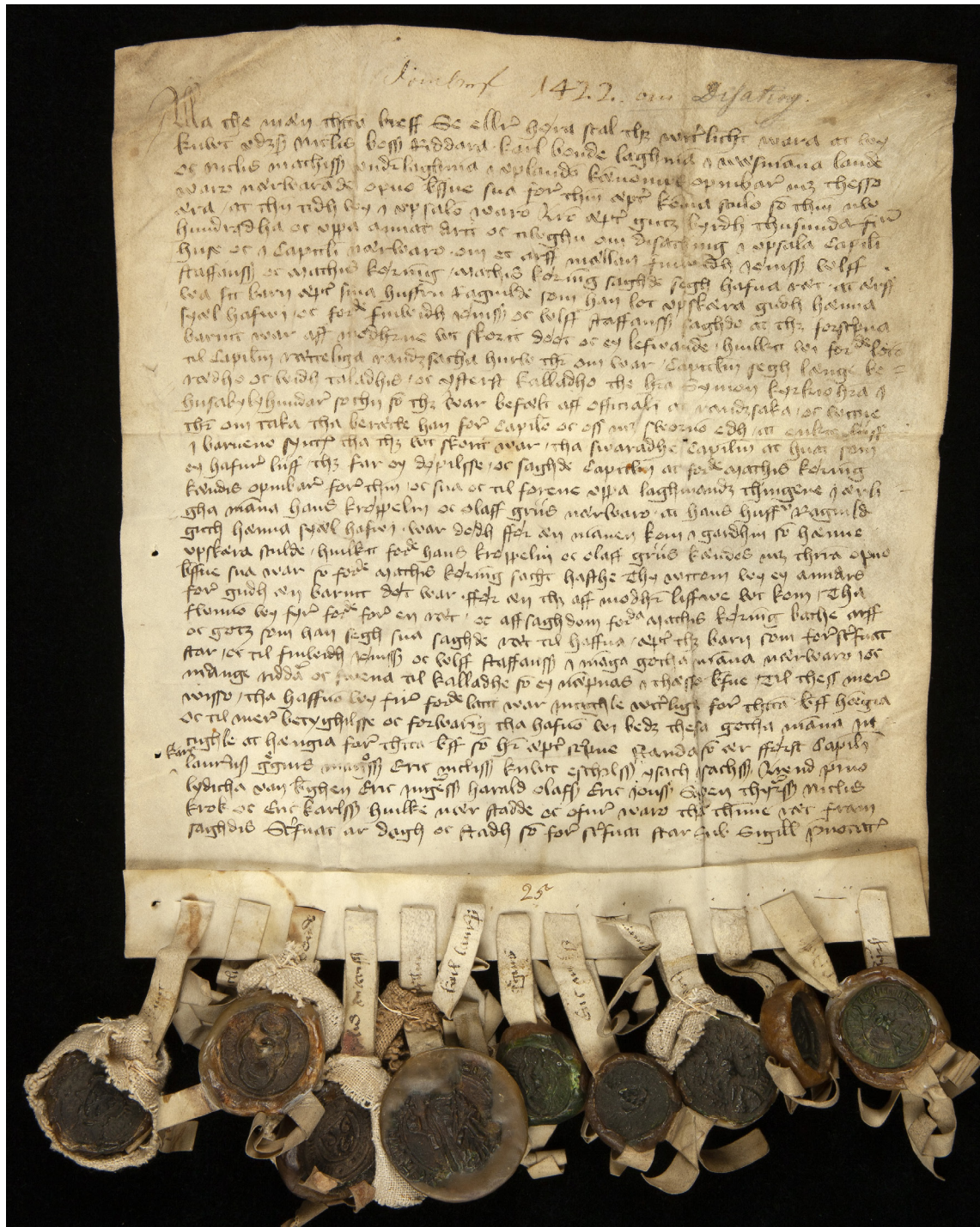
När man långt senare ville undvika riskerna med ett kejsarsnitt konstruerades en slags livmoderspruta, så att man kunde döpa barnet med vigt vatten innan det var fött. Detta mötte dock motstånd av teologerna eftersom det ansågs strida mot Jesu ord till Nicodemus i Johannesevangeliet 3:5 där det sägs att om en människa inte blir född på nytt kan hon inte komma in i Guds rike.

Pånyttfödelsen innebar att hon föds vaginalt. Den första födelsen ansågs vara när ägget befruktades. Såvitt känt kom sprutan inte till någon större användning. (Emmanuele Cangiamila: Sacra embryologia. Palermo 1761).

Bland de medeltida breven finns många som handlar om arvskiten. Släktforskare kan där hitta anfäder och anmödrar flera hundra år före mantalslängder och husförhörslängder. Att tyda dem fordrar vana, som en liten övning visas här både originalet och en tolkad version. Alla brev som är tillgängliga digitalt är emellertid tolkade till nutidssvenska.

Bo S. Lindberg

Bo.sven.lindberg@gmail.com

Protokoll från Distingen 1422. Foto Riksmuseet. SDHK-nr: 19796.

Pergament som skrivmaterial

Pergament har sitt namn efter staden Pergamon i nuvarande Turkiet. Redan 200 år f. Kr. användes pergament flitigt att skriva på, särskilt i Pergamon. Det är gjort av får-, get- eller kalvskinn och är finare ju yngre djuret var. Den finaste och tunnaste kvaliteten, velin, var gjord av mycket unga eller rent av ofödda djur.

Vid tillverkning av pergament behandlar man skinnets med en härlossande och avfettande kalklösning och därefter skrapas håren bort. Därefter kalkar man skinnets

och sköljer det flera gånger så att alla köttrester försvinner och skrapar det till lagom tjocklek. Till slut torkar man skinnets långsamt uppspänt på en ram, varefter det slipas med pimpsten och krita. Om det inte utsätts för vatten eller fukt kan det bevaras i årtusenden.

Allt eftersom tekniken förbättrades kunde man så småningom, på 100-talet e. Kr., skriva både på fram- och baksidan av skinnen och binda ihop dessa till böcker, kallade codex. Tidigare kunde man endast

göra bokrullar.

I Sverige började man skriva på pergament på 1100-talet i samband med att kyrkan började utfärda brev. Papperet kom till Sverige på 1300-talet och var då mycket exklusivt. Pergament fortsatte att vara det viktigaste skrivmaterialet under hela medeltiden. Först med uppfinningen av boktryckarkonsten på 1400-talet började papper få större betydelse.

Riksbiblioteket har idag den största samlingen av pergamentbrev i Sverige, ca. 20 000 st. medeltida och en stor samling eftermedeltida.

Valdemar och Dagmar Karlsson i torpet Lindbacken

För sommarträffen i Fasterna fick mig att tänka på en historia från Rånäs omkring år 1939/40. Min svåger Nisse och hans kompis "Edvin i Bruket" satt i köket vid Lindbacken och skaldade: Oh Herre Gud/ När hon stod brud/ då var hon som en druva./ Nu är hon vrängd/och söndersprängd/som Dannemora gruva.

Den då 10-åriga dottern i huset, Nisses syster May, tyckte att det lät väldigt roligt. Hon började dansa runt och säga efter. Dagmar, mor i huset, sa då ifrån med det bestämdaste och stampade med foten. Det där passade sig inte av en liten flicka.

Makarna Valdemar och Dagmar Karlsson arrenderade f.d. torpet Lindbacken av Fasterna pastorat. De tillträdde arrendet i mars 1937 och kom då närmast från torpet Freden, Prästgården Fasterna, där de bott i 10 år. Familjen bestod då av: Valdemar f. 1897 i Edsbro, Dagmar f. Ekblad 1903 i Fleming, Ekeby sn, Östergötland. Sonen Nils f. 1920 i Edsbro, samt döttrarna May f. 1929 och Eivor f. 1933. Båda döttrarna födda i torpet Freden. Yngste sonen Lars-Georg, "Lasse" f. 1943, fyllde 1 år samma dag som flyttlasset lämnade Lindbacken för färd mot Björinge i Edsbro.

*Kortet är taget vid torpet Freden ca. 1935
Stående f. v. dottern May, fadern Valdemar, sonen Nisse
Sittande. Mor Dagmar med dottern Eivor*

Enligt kontraktet utgjorde arrendejorden ca. 6,8 hektar, därav tomt och åker ca. 4,8 ha. Skogs- och hagmark var undantagen, liksom all jakträtt. Även den tidigare till torpet hörande fiskerätten var undantagen. De hus som hörde till var: Bostadshus, källare med visthusbod, ladugårdsbyggnad med loge och spannmålsbotten.

Enligt syneprotokoll från 1941 var bostadshuset (ombyggt 1938) uppfört av timmer, 8 m långt, 5,5 m brett och 2,75 m högt, inrymmande förstuga med vindstrappa och kök med järnspis, diskbänk med zinkbeslag och ett väggfast skåp. Ett rum med kakelugn. Källaren var helt av betong och överbyggd bod. Ladugårdsbyggnaden (byggd 1937) hade stall för en häst, fähus för 4 kor, hönsbur samt kalv- och svinkätte.

Bland de skyldigheter som upptages i kontraktet åligger det arrendatorn att bebo och själv bruka arrendejorden samt att året om föda minst tre vuxna nötkreatur jämte för arrendejordens skötsel, nödiga dragare.

Arrendekostnaden uppgick till 175 kr/år. I ett separat fiskekontrakt uppläts rätten till fiske å Granby komministerboställes fiskevatten i Gavel-Långsjön till en kostnad av 50 kr/år. Familjen trivdes mycket bra vid Lindbacken och det fanns löfte om att få förvärva torpet.

Då skogsmarken inte fick ingå i köpet var inte förvärvet längre aktuellt. De sökte sig då vidare till annan ort. Berättat av "hon som dansade" och som senare i livet blev min kära svägerska.

Karin Carlsson

Släktforskarlagarna i Skövde

Släktforskarlagarna i Skövde hölls i år under helgen den 19-21 augusti. Detta var det första fysiska mötet på två år på grund av pandemin. Besökstillströmningen var till en början försiktig, men stundtals fick de som var på plats uppleva det efterlängta folkvimmel. Som vanligt var också såväl föreningar som släktforskarföretag på plats med sina nyheter.

En relativ nykomling i årets släktforskarlag var Claus Lippold, som höll föredrag om den lille soldaten i det stora försvaret med anknytning till årets militära tema. Många läsare tycker naturligtvis att namnet Lippold låter bekant. Och det stämmer ju mycket väl - Claus är nämligen son till Björn, som i nära 40 år arbetade med att utveckla det Centrala Soldatregistret.

Förbundsstämman på fredagen samlade representanter från 70 av förbundets 162 medlemsföreningar. Förbundsordföranden Erland Ringborg öppnade stämman och gav en kort summering av sin tid som ordförande sedan 2014.

Stämman valde därefter Viktoria Jonasson till ny ordförande. Hennes mål som ordförande är att etablera en starkare kontakt med föreningarna och att också verka för en ökad samverkan mellan släktforskare, föreningar och forskarvärlden.

Hon ser som sin största utmaning att inte förbundet tappar fler medlemmar. Viktoria har under många år varit ordförande i föreningen Borås Släktforskare och även ingått i förbundets styrelse.

U.J.

Genjägarna – nytt TV-program

Den 13 november startar SVT:s nya program om släktforskning. Som namnet antyder kommer det att handla om DNA-forskning.

Vi får följa Peter Sjölund, Fredrik Mejster, Stina Loo och Anna Edin när de hjälper olika personer att hitta sanningen om sin släkt. Sökandet är komplicerat och alla får inte heller de svar de hade hoppats på, men som SVT säger i sin presentation, de får veta sanningen för DNA ljuger inte.